

جایگاه رفیع اخلاق درسرخنان امام صادق

سید جواد حسینی

۱۲۶ ق؛ ۳. یزید بن ولید بن عبدالملک
۱۲۶ ق؛ ۴. ابراهیم بن ولید بن عبدالملک
(۷۰ روز از سال ۱۲۶ ق)؛ ۵. مروان بن
محمد مشهور به مروان حمار (۱۲۶ - ۱۳۲
ق)؛ ۶. عبدالله سفاح (۱۳۲ - ۱۳۷ ق)؛
۷. ابو جعفر منصور دوانیقی (۱۳۷ - ۱۵۸
ق).

آن حضرت در بیست و پنجم شوال
۱۴۸ در سن ۶۵ سالگی توسط منصور
دوانیقی مسموم و در مدینه به شهادت
رسید و در قبرستان بقیع به خاک سپرده
شد.^۱

حضرت صادق علیه السلام، رئیس مکتب
جعفری که نام مبارکش «جعفر» و
کنیه اش «ابو عبدالله» و پدر بزرگوارش
امام باقر علیه السلام و مادر مکرمه اش «ام فروه»
می باشد، در هفدهم ربیع الاول سال ۸۳
هجری قمری در مدینه منوره چشم به
جهان گشود.

آن حضرت در سال ۱۱۴ هجری
به امامت رسید و دوران امامت آن
حضرت با حکومت چند تن از خلفای
اموی و عباسی هم زمان شد که
عبارت اند از:

۱. هشام بن عبد الملک (۱۰۵ - ۱۲۵
ق)؛ ۲. ولید بن یزید بن عبدالملک (۱۲۵ -

۱. ر.ک: مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان، صص
۳۴۹ - ۳۵۰؛ اربلی، کشف الغمّه فی معرفة الائمه،

آنچه در پیش رو دارید، نگاهی است به اهمیت و جایگاه اخلاق از دیدگاه رئیس مکتب جعفری، حضرت صادق علیه السلام. امید است ره توشه‌ای باشد برای همه کسانی که دوست دارند بر اساس اخلاق اسلامی رفتار کنند و زینت اهل بیت علیهم السلام باشند.

ضرورت طرح بحثهای اخلاقی

اخلاق که از ریشه «خُلِقَ» گرفته شده، تعریفهای مختلفی برای آن شده است؛ مرحوم نراقی رحمته الله علیه می‌فرماید: «الْخُلُقُ مَلَکَةٌ لِلنَّفْسِ مُقْتَضِبَةٌ لِصُدُورِ الْأَفْعَالِ بِسُهُولَةٍ مِنْ دُونِ إِحْتِیَاجٍ إِلَى فِکْرٍ وَرَوَیَةٍ؛^۱ خُلُق، یک حالت نفسانی است که موجب می‌شود کارها به آسانی و بدون نیاز به فکر و دقت از انسان سریزند.»^۲ مرحوم علامه طباطبائی در تعریف علم اخلاق می‌گوید: «علم اخلاق، فنی است که از ملکات انسانی مربوط به نیروهای نباتی و حیوانی و انسانی بحث می‌کند و فضایل ملکات را از رذایل آنها جدا و ممتاز می‌سازد تا انسان بتواند به واسطه تجلی و اتصاف به فضایل اخلاقی، سعادت علمی خود را تکمیل نماید و در نتیجه، افعال و

رفتاری داشته باشد که موجب ستایش عموم و مدح جامعه انسانی گردد. البته آنچه به عنوان هدف علم اخلاق ذکر شد، به عقیده علمای اخلاق یونان بوده است؛ ولی از نظر ما هدف اخلاق اسلامی «إِتِّعَاءُ وَجْهِ اللَّهِ» [و رسیدن به رضایت خداوندی] است نه رسیدن به مدح و ثنای اجتماعی و نه [حتی صرف رسیدن] به فضیلت و کمال انسانی.^۲ تعریف اخلاق هرچه باشد، ضرورت طرح آن در جامعه به صورت مستمر و دائمی بر هیچ کس پوشیده نیست. در لزوم طرح آن همین بس که امام علی علیه السلام فرموده: «لَوْ كُنَّا لَا تَرْجُو حَتَّةَ وَلَا نَخْشَى نَارًا وَلَا نُوَابًا وَلَا عِقَابًا لَكَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَطَالِبَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَإِنَّهَا مِمَّا تَدُلُّ عَلَى سَبِيلِ النَّجَاحِ؛^۳ اگر ما امیدی به بهشت و ترسی از دوزخ و انتظار ثواب و عقاب نمی‌داشتیم، شایسته بود به سراغ فضایل اخلاقی برویم؛ چرا که آنها

ج ۲، ص ۱۵۴.

۱. مرحوم نراقی، جامع السعادات، ص ۴۶.

۲. علامه طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۱، صص ۳۷۶-۳۷۸.

۳. میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۲۸۳.

راهنمای رستگاری هستند.»

از حدیث فوق به خوبی استفاده می‌شود که نیاز به اخلاق یک نیاز بشری و انسانی است و به فرد و یا جامعه دینی اختصاص ندارد. به همین جهت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «**لَوْ عَلِمَ الرَّجُلُ مَالَهُ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ لَعَلِمَ أَنَّهُ يَخْتَارُ أَنْ يَكُونَ لَهُ خُلُقٌ حَسَنٌ**؛^۱ اگر انسان بداند چه چیزی برای او در اخلاق نیک وجود دارد، حتماً متوجه می‌شود که او نیاز به داشتن اخلاق نیکو دارد.»

همچنین آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جای دیگر فرمود: «**جَعَلَ اللهُ سُخْرَاءَهُ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ صِلَةَ نَبِيَّهِ وَتِينَ عِبَادِهِ فَحَسْبُ أَحَدِكُمْ أَنْ يَتَمَسَكَ بِخُلُقٍ مُتَّصِلٍ بِاللَّهِ**؛^۲ خداوند سبحان فضایل اخلاقی را وسیله ارتباط میان خود و بندگانش قرار داد. پس برای شما کافی است که هر یک از شما دست به اخلاقی بزنند که او را به خدا پیوند دهد.»

مولا محمد صالح مازندرانی، از علمای بزرگ، درباره ضرورت توجه به اخلاق و مباحث اخلاقی در جامعه می‌گوید: «تعجب است که مردم علم اخلاق و عمل به آن را ترک نموده‌اند و

گمان می‌کنند سعادت اخروی در اعمال ظاهری است و یک دهم آنچه را که به پاکی از نجاسات همت می‌گمارند، به تزکیه نفوس توجه ندارند. و این بلای گمراه کننده است.»^۳

اینجاست که مسئولیت عالمان سنگین تر می‌شود که باید همیشه و به صورت مستمر هم خود از مسائل اخلاقی بهره ببرند و هم به عموم جامعه بحثهای اخلاقی را پیوسته گوشزد کنند. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «**لِإِسْلَامِ حُسْنِ الْخُلُقِ**؛^۴ اسلام، اخلاق نیکو است.»

حضرت علی عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نیز در این باره فرمود: «**حُسْنُ الْخُلُقِ رَأْسُ كُلِّ بَرٍّ**؛^۵ خوش اخلاقی، اساس تمام خوبیها است.»

۱. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۶؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۷۹۹.
 ۲. تفسیر الخواطر، ص ۳۶۲؛ اخلاق در قرآن، ناصر مکارم شیرازی، ج ۱، ص ۲۳.
 ۳. شرح اصول کافی، ج ۸، باب حسن خلق، ذیل حدیث ۸ و ر. ک: مجله حوزه، شماره ۵، ص ۸۵.
 ۴. ری شهری، منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۰.
 ۵. همان.

انفرادی توأم با اخلاق باشد، برخوردار از شادی و نشاط و شادابی خواهد بود. جامعه و خانواده‌ای که اخلاق را مراعات نکنند، نشاط و شادابی از آن رخت خواهد بست.

۲. عمر را صرف ادب و اخلاق کن.

حضرت صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ أُجَلَّتْ فِي عُمْرِكَ يَوْمَيْنِ فَأَجْعَلْ أَحَدَهَا لِأَدَبِكَ تَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى يَوْمِ مَوْتِكَ»^۳ اگر از عمرت تنها به میزان دو روز مهلت داده شدی، یک روزش را برای ادب خود اختصاص بده تا برای روز مرگ از آن کمک بگیری.»

۳. اخلاق نیک نشانه بزرگواری است.

آن حضرت فرمود: «ثَلَاثَةٌ تُدَلُّ عَلَى كَرَمِ الْمَرْءِ: حُسْنُ الْخُلُقِ وَكَظْمُ الْغَنِيظِ وَغَضُّ الطَّرْفِ»^۴ سه چیز نشانه بزرگواری انسان است: خوش اخلاقی، فرو بردن

و در روایت دیگر می‌خوانیم: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ مِنْ تَبِيعِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الدِّينُ؟ فَقَالَ حُسْنُ الْخُلُقِ، ثُمَّ أَنَاةٌ عَنْ يَمِينِهِ فَقَالَ مَا الدِّينُ فَقَالَ حُسْنُ الْخُلُقِ ثُمَّ أَنَاةٌ مِنْ قِبَلِ شِمَالِهِ فَقَالَ: مَا الدِّينُ فَأَلْتَفَتَ إِلَيْهِ وَقَالَ: أَمَا تَفْقَهُ؟ الدِّينُ هُوَ أَنْ لَا تَغْضَبَ!»^۱ مردی از جلوی روی رسول خدا نزد آن حضرت آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! دین چیست؟ پس حضرت فرمود: اخلاق نیک، آنگاه از سمت راست حضرت آمد و پرسید: دین چیست؟ پس حضرت فرمود: خوش خلقی. آنگاه از سمت چپ آن حضرت آمد و دوباره سؤال کرد: دین چیست؟ این بار حضرت فرمود: نفهمیدی؟ دین، آن است که خشمناک نشوی.»

اهمیت اخلاق در کلام امام صادق علیه السلام

۱. زندگی با اخلاق گوارا می‌شود. آن حضرت فرمود: «الْأَعْيَشُ أَهْنًا مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ»^۲ هیچ زندگی‌ای گواراتر از نیک خوئی نیست.»

این حدیث به خوبی می‌رساند که اگر زندگی اجتماعی، خانوادگی و حتی

۱. ابی‌الحسین ورام، مجموعه ورام، ج ۱، ص ۸۹

۲. وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۵۷۱

۳. روضه کافی، ج ۸، ص ۱۵۰

۴. علی بن شعبه حسزانی، تحف العقول، ص ۵۷۲، ح ۳۴

خشم و فرو پوشیدن چشم.»

۴. اخلاق نیک نشانده درست

اندیشی است.

حضرت صادق علیه السلام می فرماید:

«ثَلَاثَةٌ يُسْتَدَلُّ بِهَا عَلَى إِصَابَةِ الرَّأْيِ: حُسْنُ
الْلِّقَاءِ وَحُسْنُ الْإِسْتِمَاعِ وَحُسْنُ الْجَوَابِ؛^۱

سه چیز نشانده درست اندیشی است:

خوش برخوردی، خوب گوش دادن و

نیکو پاسخ دادن.»

این حدیث بیش از هر کس،

واعظان و عالمان جامعه را هدف قرار

داده است؛ زیرا برای هدایت مردم هم

خوش برخوردی لازم است و هم

توجه به سخنان و درد دل‌های مردم و

هم نیکو جواب دادن به سؤال دیگران.

۵. در یک کلام حُسن خلق آنقدر

عظمت و ارزش دارد که هر کس به

عمق و ژرفای آن نمی‌رسد، و به هر

کس عنایت نمی‌شود؛ چنان که امام

صادق علیه السلام فرمود: «وَلَا يَكُونُ حُسْنُ الْخُلُقِ

إِلَّا فِي كُلِّ وَلِيٍّ وَصَفِيٍّ... وَلَا يَعْلَمُ مَا فِي حَقِيقَةِ

حُسْنِ الْخُلُقِ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى؛^۲ و حسن خلق

یافت نمی‌شود مگر در وجود دوستان

و برگزیدگان [خداوند]... و آنچه در

حقیقت خلق نیکو است جز خداوند

متعال کسی نمی‌داند.»

۶. خوی نیک از اوصاف انبیاء

است. حضرت صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ

الصَّابِرَ وَالْبِرَّ وَحُسْنَ الْخُلُقِ مِنْ أَخْلَاقِ

الْأَنْبِيَاءِ؛^۳ به راستی صبر و نیکوکاری، و

خوش خوئی از اخلاق انبیا است.»

نمونه‌های عینی از مکارم اخلاق

حضرت صادق علیه السلام تنها به بیان

اهمیت و ارزش اخلاق بسنده نکرده؛

بلکه برای ثمر بخش بودن آن در

جامعه، به بیان موارد و مصداق‌های

عینی آن نیز پرداخته است تا اینکه

مسئله مذکور ملموس‌تر و

محسوس‌تر شود. حال به ارائه چند

روایت در این زمینه می‌پردازیم:

۱. امام صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ اللَّهَ

تَبَارَكَ حَصَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ

فَامْتَحَنُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنْ كَانَتْ فِيكُمْ

فَاخْتَمَدُوا اللَّهَ، وَازْعَبُوا إِلَيْهِ فِي الزِّيَادَةِ مِنْهَا؛^۴

براستی خداوند تبارک و تعالی،

۱. همان، ص ۵۸۲.

۲. بحار، ج ۶۸، ص ۳۹۳.

۳. المواعظ العددیه، ص ۲۲۷.

۴. منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۰، ح ۱۹۴۹؛

امالی صدوق، ص ۱۸۴، ح ۸.

۳. از حضرت صادق علیه السلام سؤال شد که مکارم اخلاق چیست؟ حضرت در جواب فرمود: «الْعَفْوُ عَمَّن ظَلَمَكَ، وَصِلَةُ مَنْ قَطَعَكَ، وَإِغْطَاءُ مَنْ حَرَمَكَ وَقَوْلُ الْحَقِّ وَتَوَلُّو عَلَى نَفْسِكَ»^۳؛ گذشت از کسی که به تو ستم روا داشته است، و ارتباط داشتن با کسی که با تو قطع رابطه کرده است، و عطا نمودن به کسی که تو را محروم ساخته، و سخن حق گفتن هر چند بر ضررت باشد.»

۴. شخصی از حضرت علیه السلام درباره حُدد و اندازه خوشخویی و خوش برخوردی پرسش نمود و حضرت در پاسخ فرمود: «تَلِيْنُ جَانِبِكَ وَتَطْيِيبُ كَلَامِكَ وَتَلْقَا أَخَاكَ بِبِشْرِ حَسَنٍ»^۴؛ به نرمی [و مهربانی] برخوردنمایی، پاکیزه سخن بگویی و با چهره نیکو برادرت را ملاقات کنی.»

در حدیث دیگر از آن امام

پیغمبرش را به فضایل اخلاقی مخصوص کرد. پس خود را آزمایش کنید؛ اگر [مکارم اخلاق] در شما یافت شد، پس ستایش الهی را به جا آورید، و از او بخواهید که بیشتر به شما عنایت فرماید.» راوی گوید: حضرت آن‌گاه شروع کرد به بیان مصداق‌هایی از مکارم اخلاق و آن را در ده مورد تبیین نمود که: «الْيَقِينُ وَالْقَنَاعَةُ وَالصَّبْرُ وَالشُّكْرُ وَالْحِلْمُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ وَالسَّخَاءُ وَالغَفِيرَةُ وَالشُّجَاعَةُ وَالْمُرُوَّةُ»^۱؛ یقین، قناعت، بردباری، سپاس‌گذاری، خویش‌داری، خوش برخوردی، سخاوتمندی، غیرت، شجاعت و جوانمردی.»

موارد فوق از مهم‌ترین فضایل اخلاقی است که می‌تواند خانواده، جامعه و حتی تمام جهانیان را به سعادت و خوشبختی برساند.

۲. آن حضرت در مورد علائم اهل

بهشت فرمود: «إِنَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ أَرْبَعَ عَلَامَاتٍ، وَجْهٌ مُنْبَسِطٌ، وَلِسَانٌ لَطِيفٌ وَقَلْبٌ رَحِيمٌ وَيَدٌ مُغَطِّيَةٌ»^۲؛ اهل بهشت چهار نشانه دارند: سیمای گشاده، زبان نرم و مهربان، قلب مهربان و دست بخشنده.»

۱. همان.

۲. المواعظ العديدة، علی مشکینی، (قم، الهادی)، ص ۲۳۰.

۳. معانی الاخبار، صدوق، ص ۱۹۱، ح ۱؛ منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۰، ح ۱۹۵۰.

۴. منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۰، روایت ۱۹۴۴ و معانی الاخبار صدوق، ص ۲۵۳، ح ۱.

«هر قلبی که در آن شرک یا شبهه باشد، از منزلت و ارزش ساقط است. همانا صاحبان قلب سلیم، وارستگی در این جهان را برگزیدند تا در آن جهان آسوده خاطر باشند.»^۷

و در آیه دیگری می خوانیم: ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَيَأْتِيهِ الْجَنَّةَ مِنَ الْمَأْمَىٰ﴾؛^۸ «و آن کس که از مقام پروردگارش ترسان باشد و نفس را از هوی باز دارد، قطعاً بهشت جایگاه اوست.»

در روایات نیز به ثمرات و فوائد دنیوی و اخروی اخلاق برمی خوریم، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «تَحَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ»؛^۹ اخلاق خدایی پیدا کنید، به راستی بیشتر مردم به خاطر تقوا و

همام صلی الله علیه و آله می خوانیم که از حضرت پرسیدند: «أَيُّ الْخِصَالِ بِالْمَرْءِ أَجْمَلُ فَقَالَ وَقَارٌ بِلَا مَهَابَةَ وَتَسَامُحٌ بِلَا طَلَبَ مُكَافَاةٍ، وَتَشَاغُلٌ بِغَيْرِ مَتَاعِ الدُّنْيَا؛^۱ کدامیک از صفات برای مرد زیباتر است؟ فرمود: وقاری که همراه با ترس نباشد، و بخششی که انتظار مقابله به مثل در آن نباشد، و مشغول شدن به غیر متاع دنیا.»

ثمرات خوش خلقی

در قرآن کریم گاه به فوائد دنیوی اخلاق مانند: گشایش در رزق،^۲ توانایی بازشناسی حق از باطل،^۳ افزایش برکات آسمانی و زمینی،^۴ آرامش روحی و روانی،^۵ اشاره شده است و گاهی نیز ثمرات و پیامدهای اخروی اخلاق نیک بیان گردیده است؛ چنان که می فرماید: ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾؛^۶ «در آن روز که مال و فرزند سودی نمی بخشد، مگر کسی که با قلب سلیم به پیشگاه خدا آید.» امام صادق علیه السلام در تفسیر قلب سلیم فرمود: قلبی است که پروردگارش را دیدار کند در حالی که جز خدا در آن نباشد.» سپس افزودند:

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۲۴۰.

۲. طلاق/ ۲- ۳.

۳. انفال/ ۲۹.

۴. اعراف/ ۹۵.

۵. رعد/ ۲۸.

۶. شعراء/ ۸۹.

۷. فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ج ۴، ص ۴۱؛

اصول کافی، ج ۱۲، باب اخلاص، ص ۱۶.

۸. نازعات/ ۴۱- ۴۰.

۹. اخلاق محتشمی، ص ۲۴۹.

السَّمْسُ الْجَلِيدُ؛^۴ خوی نیکو گناهان را ذوب می‌کند؛ چنانکه خورشید یخ را آب می‌کند.»

۴. زینت دنیا و آخرت

حضرت جعفر بن محمد علیهما السلام می‌فرماید: «**الْخُلُقُ الْحَسَنُ جَمَالٌ فِي الدُّنْيَا وَنَزَاهَةٌ فِي الْآخِرَةِ وَبِهِ كَمَالُ الدِّينِ وَقُرْبَةٌ إِلَى اللَّهِ وَلَا يَكُونُ حُسْنُ الْخُلُقِ إِلَّا فِي كُلِّ وَلِيٍّ وَصَفِيٍّ**»^۵ خلق نیکو در دنیا موجب زیبایی، و در آخرت گشایش است و مایه کمال در دین و نزدیکی به پروردگار است. و حسن خلق نیست مگر در وجود دوستان و برگزیدگان [خداوند].»

۵. ثواب بی پایان

امام صادق علیه السلام در فرازی دیگر فرمود: «**إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُعْطِي الْعَبْدَ مِنَ الثَّوَابِ عَلَى حُسْنِ الْخُلُقِ كَمَا يُعْطِي الْمُجَاهِدَ**

خوش اخلاقی وارد بهشت می‌شوند.» در زمینه ثمرات و فواید اخلاق خوب حضرت صادق علیه السلام سخنان گرانمایی دارد که در ادامه بحث به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. فراوانی رزق

آن حضرت فرمود: «**حُسْنُ الْخُلُقِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ**»^۱ خوی نیکو باعث فراوانی روزی می‌شود.»

۲. آبادانی و طولانی شدن عمر

امام صادق علیه السلام فرمود: «**إِنَّ الْبِرَّ وَحُسْنَ الْخُلُقِ يَغْمُرَانِ الدِّيَارَ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ**»^۲ براستی نیکوی و خوش خلقی باعث آبادی زمین، و افزایش [طولانی شدن] عمرها می‌شود.»

در روایتی دیگر امام صادق علیه السلام شیعیان را به خوش رفتاری با خانواده سفارش نموده و آن را موجب طولانی شدن عمر می‌داند و می‌فرماید: «**مَنْ حَسَّنَ بَرَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ زَيْدَ فِي عُمْرِهِ**»^۳ هر کس با خانواده خود خوش رفتاری کند، عمرش طولانی می‌شود.»

۳. پاک شدن گناهان

همچنین آن حضرت فرمود: «**الْخُلُقُ الْحَسَنُ يُمِيطُ الْحَطِيئَةَ كَمَا تُمِيطُ**

۱. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۵-۳۹۶، ح ۷۷.

۲. منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۱، ح ۱۹۵۷.

۳. اربلی، کشف الغمه، (بیروت، دارالاضواء،

بی تا)، ج ۲، ص ۲۰۸.

۴. همان؛ منتخب میزان الحکمه، ص ۱۷۱،

ح ۱۹۵۷.

۵. بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۳۹۳؛ مصباح الشریعه،

باب ۶۱، ص ۳۳۸.

اساس انسانیت را تشکیل می‌دهد و آسیب دیدن آن ضررهای جبران ناپذیری را در پی دارد.

به همین جهت، وقتی به پیامبر خبیر دادند که زنی شبها عبادت می‌کند و روزها روزه دارد؛ ولی اخلاقش زشت است و همسایگان را با زبان آزار می‌دهد، حضرت فرمود: «الْأَخْيَرُ فِيهَا، هِيَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ»^۴ خیرتری در او نیست، او اهل آتش است.»

۲. خارج شدن از گروه شیعیان واقعی

امام صادق علیه السلام رعایت اصول اخلاقی و توجه به آداب انسانی و خوش برخوردی را از ویژگیهای مکتب تشیع دانسته و آن را بر شیعیان راستین لازم شمرده، و بر اجتناب از بدخلقی پای فشرده است؛ آنجا که می‌فرماید: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُؤَقِّرْ كَبِيرًا وَلَمْ يَزْحَمْ صَغِيرًا»^۵ از ما نیست کسی که بزرگ‌ترهایمان را احترام نکند و به کوچک‌ترهایمان ترحم ننماید.»

فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَغْدُوا عَلَيْهِ وَيُزَوِّجُوا^۱ خداوند بر نیک خوئی بنده، پاداشی را عطا می‌کند که به مجاهد در راه خودش که در هر صبح و شب می‌جنگد [و همیشه در جهاد است] می‌بخشد.»

پیامدهای زیانبار بدخلقی

در منابع دینی پیامدها و ضررهای زیانبار بدخلقی نیز بیان شده است تا مردم بیشتر به اخلاق نیک اهمیت دهند و از اخلاق زشت رویگردان باشند.

در این زمینه نیز رئیس مکتب جعفری، سخنان بیدارگر، هشدار دهنده و ارزشمندی دارد که در ذیل می‌خوانیم:

۱. بدخلقی تباه‌کننده عمل

حضرت صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ سَوْءَ الْخُلُقِ لَيُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَيْلُ الْعَسَلُ»^۲ همچنان که سرکه عسل را تباه می‌کند، بدخلقی نیز عمل را تباه می‌کند.» و در روایت دیگر به جای کلمه «العمل» تعبیر «لَيُفْسِدُ الْإِيمَانَ»^۳ به کار رفته است؛ یعنی بدخلقی ایمان را تباه می‌سازد که در این صورت خطر آن دوچندان خواهد شد؛ زیرا ایمان ریشه و

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۱.

۲. همان، روایت ۱۹۶۳.

۳. اصول کافی، ج ۲، باب سوء الخلق.

۴. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۴.

۵. همان، ج ۷۵، ص ۱۳۸.